

werden, kwamen, zeker naarmate het nationalistisch streven toenam, psychologisch in een moeilijke positie te verkeren; zij werden door de meeste Indonesiërs niet als volwaardige Indonesiërs, door vele Nederlanders niet als volwaardige Nederlanders beschouwd. Het ambivalente karakter van de koloniale verhouding vond in hen als groep zijn tegelijk zichtbare en, naarmate de verhoudingen zich toespitsten, meest tragische uitdrukking.

De koloniale verhouding – wat hield zij in? Zij hield vóór alles de realiteit in van een in hoofdzaak door Nederlanders uitgeoefend oppergezag. Die realiteit handhaafde zich dwars door alle staatkundige veranderingen heen. De grondwetswijziging van 1848 en de invoering, zes jaar later, van een nieuw 'reglement op het beleid der regering in Nederlands-Indië' betekende niet meer dan dat de gouverneur-generaal, in plaats van onder de Nederlandse koning, onder de Nederlandse Kroon (koning plus minister) kwam te ressorteren, waaruit overigens voortvloeide dat ook de volksvertegenwoordiging zich voortaan met de Indische zaken zou gaan bezighouden. Wel verdween in 1922 het begrip 'koloniën' uit de grondwet, maar het 'departement van koloniën' werd onder die benaming gehandhaafd en in Indië zo goed als in Suriname en op de Antillen bleven, aldus Oud, 'organen der Nederlandse rechtsgemeenschap het laatste woord spreken'.¹ De Indische inheemse vorsten die zich onderworpen hadden en, op basis van die onderwerping, meer de schijn dan de realiteit van hun vroegere macht bewaard hadden, waren, politiek gezien, gesubsidieerde en zich meest gedwee voordoende functionarissen geworden van het Nederlands opperbestuur. 'Steunpilaren van het gezag', noemde jhr. de Jonge hen², en leiders van 'de ware inlandse beweging'³, d.w.z. van de beweging die het opperbestuur graag voor de ware hield.

Dat opperbestuur berustte bij de, telkens voor vijf jaren benoemde gouverneur-generaal, geadviseerd door een vijf leden tellende Raad van Indië (tussen de twee wereldoorlogen meest vijf oud-hoofdambtenaren, onder hen één Indonesiër) en het gebied besturend in de eerste plaats via de departementshoofden, wier departementen weer in druk contact stonden met het apparaat van het binnenlands bestuur dat in de hogere rangen hoofdzakelijk uit Nederlanders bestond. Alle militaire machtsmiddelen ressorteerden in laatste instantie onder de gouverneur-generaal: het door Nederland ter beschikking gestelde gedeelte van de Koninklijke Marine, en het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger dat, maar dan in de lagere en laagste rangen, ruim

¹ Oud: *Het jongste verleden*, dl. IV, p. 202. ² B. C. de Jonge: *Herinneringen*, p. 145. ³ A.v., p. 203.